

СТАНОВИЩЕ

**относно конкурс за професор по професионално направление 2.3. Философия,
обявен в ДВ, брой 91 от 24.11.2015 г.**

за нуждите на секция "Религия, вярвания, светоглед"
на Института за изследвания на обществото и знанието на БАН,
от проф. дфн Иванка Богомилова Райнова,
научна специалност История на философията/Съвременни философски учения,
ИИОЗ – БАН

Конкурсът за професор по професионално направление 2.3. Философия е обявен в ДВ, бр. 91 от 24.11.2015 г. за нуждите на за нуждите на секция "Религия, вярвания, светоглед" на ИИОЗ-БАН. Единствен кандидат в този конкурс е доц. дфн Стефан Пенев.

Доц. дфн Стефан Пенев има магистърска степен от Петербургския държавен университет (1984) и докторска степен от Софийския университет "Св. Климент Охридски" (1989). Хабилитира се през 1998г. в Института за философски изследвания на БАН, а през 2012 г. придобива и степента "доктор на философските науки" в ИИОЗ-БАН. Има над десет години преподавателска дейност към различни ВУЗове и катедри и е бил повече от двадесет години научен сътрудник и доцент в БАН. От 2010 г. е ръководител на секция "Религия, вярвания, светоглед" към ИИОЗ – единствената светска катедра по религия у нас, където развива активна научна дейност, организирайки семинари и ежегодни научни конференции с международно участие и издава съответна тематична поредица. Бил е многократно експерт към Българския парламент в комисии по въпросите за образованието, правата на човека и вероизповеданията. Участвал е в редица международни конференции у нас и в чужбина, в частност в Русия и Израел, където е изнасял и лекции в Йерусалимския университет върху философско-религиозни теми като "Личност, общество и безсмъртие в юдаизма", "Философия и наука" и "Юдаизмът като образец за абрахамичните религии". Научен ръководител е на двама успешно защитили докторанта. Член е на четири редколегии, включително и международни, както и издател на редица тематични сборници. Автор е на 5 книги и 120 научни публикации, цитирани над сто пъти у нас и в чужбина.

Доц. дфн Стефан Пенев кандидатства в конкурса за професор с две книги и шестнадесет статии и студии. Тук следва да отбележа, че и преди излизането на

последната му книга *Диалектическият логос на религията* (2015), той имаше достатъчно публикации, а също така и, както посочих, дългогодишна преподавателска, научна, съставителска, експертна и организационна дейност, предостатъчни за да бъде избран на тази длъжност още преди няколко години. Но очевидно поради научна вискателност и завишени критерии, които у нас все по-рядко се срещат или пък се предявяват само към едни, а забравят при други, той е предпочел да заяви кандидатурата си като прибави към вече постигнатото и един нов обемен изследователски труд от 415 стр. Така или иначе, всички изисквания, посочени в чл. 29 от ЗРАСРБ, както и на чл.60, IV, от Правилника на ИИОЗ за прилагане на ЗРАСРБ, са напълно изпълнени.

Поради обемността на публикациите на кандидата тук не е възможно да дам нито цялостна представа за тяхното съдържание, нито да ги анализирам поне частично. Затова ще посоча, от една страна, че приложената научна самооценка на доц. Пенев отразява достоверно основните му постижения, а, от друга, ще обърна от своя страна внимание на някои специфични черти на приложения философския анализ, използваната методология и научния стил на кандидата, както и на това, което лично аз оценявам като по-важни приноси в трудовете му, без да претендирам за изчерпателност.

Предварително трябва да отбележа, че концепцията за т.нар. "диалектически логос" не е нова. Тя бе развита в частност от Алексей Богомолов, опиращ се на схващането на Алексей Лосев за античната диалектика като "ейдетичен логос", т. е. логическа конструкция на непосредственото и нагледно съзерцание на световия порядък (космоса) в същностни смислови определения и категории, следвайки Хегеловото разбиране за диалектиката като учение за противоречията. Новото в случая е, че доц. Пенев разгръща тази концепция, като я прилага към възникването и развитието на религиозните системи. При това, за разлика от Лосев и Богомолов, а и от други автори, които подхождат към подобна тематика чрез историко-философски анализ, доц. Пенев доразвива идеята за "диалектическия логос", свързвайки диалектическия метод на Хегел с процесуалния на Уайтхед, осъществявайки един стъпаловиден категориален и типологичен анализ, който има за цел да разкрие същностната структура на изследваните (религиозни) феномени и тяхната динамика като елементи на една холистична система. Оттук, като прилага метода на възход от абстрактното към конкретното, той реконструира религиозното във и чрез конкретните му прояви в някои исторически форми, или "actual entities", на монотеизма каквито са абрахамичните религии. Казвам това, за да подчертая, че макар и да съществува приемственост, тоест стъпване върху основите на едни утвърдени

философски традиции, в трудовете на доц. Пенев е налице едно творческо приложение и разширяване на евристичните възможности на концепта за "диалектическия логос" не само и не толкова в историческите, колкото в логическите и херменевтичните измерения на религиозните феномени. Тази евристичност си проличава напр. в прилагането на разбирането за единството в многообразието, респ. за триадичността на диалектическия логос при обясняването на човека, на религията, на знанието, културата, обществото и пр. Като примери ще посоча (а) тезата на доц. Пенев относно човешкото битие като тоталната тримерна личност, респ. на духа като единство на "три свята", (б) тезата за подчинеността на световните религии на принципите на абсолютното тройко умозаклучение като единство от онтология, епистемология и социокултурно творчество, и (в) тезата за перманентността на противоречията между светското и религиозното, между държавата и църквата, докато човекът като техен общ субект не постигне по-пълно личностно развитие в "третия свят", тоест в културата като духовно въплъщение и реализация на Логоса.

Трябва да отбележа, че макар и двете книги на доц. Пенев да не са по замисъл историко-философски изследвания, авторът им съвсем не се ограничава с разкриването на общите същностни черти на религиозното и неговата роля в личния и социокултурния свят, а проследява и особените му прояви в конкретните исторически форми на юдео-християнството от древността до наши дни, предлагайки актуални анализи на религиозните борби у нас, свързани с въпроса за вероизповеданията и Българската православна църква. При това, въпреки, че в анализите си той прилага методите и принципите на хегелианството, специалистите биха могли да открият и една своеобразна, съвсем неволна и нетърсена от автора прилика в подхода му и този на известното Кантовото произведение *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft*. Там, както знаем, Кант обръща внимание, от една страна, на значението на религията в развитието на морала и обществото, тоест върху идеалните форми на Vernunftreligion, а, от друга страна, подлага на критика някои конкретно-исторически, упадъчни форми на религията, каквито са религиозните заблуди, лъжеслуженето, попството (Pfaffentum) и пр. Нещо подобно прави и доц. Пенев, когато подчертава значението на религията за психичната интеграция на личността и консолидирането на обществото чрез една нова духовна култура, и, същевременно, подлага на безпощадна критика конкретните деформации, настъпили у нас след 1992 г. вследствие на политизирането на религията и участието на клерици в държавното управление, тайните служби и различни мафиотски

структури и групировки. В този контекст изпъкват и строгите евалюации (в смисъла на Чарлз Тейлър) на доц. Пенев, които съставляват, според мен, една от специфичните особености на личния полемичен стил на автора.

Накрая искам да поставя така описаната проблематика и методология на трудовете на доц. Пенев в един по-широк международен контекст. Според мен те са интересни и актуални преди всичко от гледна точка на нашумелите дебати около религията, свързани с някои публикации на Юрген Хабермас от последните десетина години насам и широкият отглас, който намериха среди философи, учени и теолози. Например ако Хабермас предлага превод на религиозни съдържания на един секуларен език, то Херта Нагел-Доцекал, смята, че трябва да се върви заедно с Хегел в обратна посока, изискваща философска концептуализация на християнското учение за Духа и Триединството. Тъкмо в тази посока се движи, според мен, книгата му *Диалектическият логос на религията: Религиозната философия на абрахаимичните религии*, където бива разкрити и анализирана логиката на кабалата, сиреч философските основи на юдаизма, и се показва, че "истинският езотеризъм е сериозното и задълбочено занимание с философията като логика и метафизика" (с. 307).

За интереса към трудовете на доц. д-р Стефан Пенев говорят десетките позовавания на автори у нас и в чужбина. Неговите произведения са цитирани от известни български учени като Сава Петров, Атанас Данаилов, Иван Слаников, Нина Димитрова, Александър Гънгов, Стефан Воденичаров, Евлоги Данков и др., а също и от чуждестранни философи, в частност от Д. Райт, М. Баргамиан, А.Н. Свечиков, А. Усачев и др.

Нямам критични забележки, въпреки че моето разбиране за философията, за религиозното и за религиите е доста по-различно, доколкото съм формирана в руслото на т.нар. "феноменологическо движение", а не в хегелианството. По-конкретно, аз считам концепта за "диалектическият логос" и избраната методология за евристични, но в определени изследователски рамки. Извън тях обаче съществуват и други съществени измерения на религиозното, свързани с личния мистичен опит, с тайнството на Логоса, със загадките на сакралното и пр., чието тематизиране предполага допълнителни (не-логически и не-рационалистки) езици и подходи, използвани напр. в религиозните феноменологии. Така или иначе, няма съмнение, че методологическият инструментариум, с който си служи доц. Пенев, е не само твърде важен и релевантен от философска гледна точка, но е и оригинално разработен и приложен към една

съществена и много актуална проблематика, поради което тезите на автора са импулс за бъдещи плодотворни дискусии и то не само в български контекст.

Нямам съвместни публикации с доц. Пенев.

Заключение: Казаното дотук ми дава основания да дам *висока оценка* на научно-изследователската и преподавателската дейност на доц. дфн Стефан Пенев. Като член на научното жури аз ще гласувам "ЗА" и ще предложа и на уважаемите членове на научното жури да гласуват той да бъде избран на академичната длъжност "Професор" по професионално направление 2.3. Философия за нуждите на секция "Религия, вявания, светоглед" на Института за изследвания на обществото и знанието на БАН.

София, 26.02.2016 г.